

binnen handbereik

een reflectie

"mensen én katten kunnen deuren openen, maar de mens is degene die ze ook weer sluit"

is geen oude wijsheid, maar een observatie van de kunstenaar Ai Wei Wei tijdens een huisarrest. Het deed me glimlachen toen en ik denk er nu vaak aan terug.

De deuren van onze academie blijven nu al enige tijd gesloten
Voor velen betekent deze periode letterlijk de handen afgesneden.
Verstoken van aanraken, doen en maken, van atelier en handwerk;
voor anderen gaat er een wereld open, nieuwe mogelijkheden worden verkend.

Wie weet kan ik u via deze weg even meenemen naar een plek, waar deuren blijven open staan en het met een vrije geest aangenaam flaneren is: de Schone wereld van de Kunsten ...

Sommige kunstwerken reizen een tijd met je mee.

'La Visitazione' van Pontormo is zo'n verre vriend, waar ik zelf graag langs ga en ik keer er ook telkens naar terug.

Die begroeting - intens en zwijgend - het blijft me beroeren, vandaag meer dan ooit.

Dat aanraken, gebaren en liefkozen, geven en ontvangen, het troosten ook,... we doen dat allemaal met onze handen.

Ze zijn ons contact met de materie en de wereld, het gereedschap van onze ziel.

Paul Valéry schreef: « L'esprit commence et finit au bout des doigts »

En al doende flaneert onze geest langs allerlei beschouwingen; onze handen denken met ons mee.

Met het gevoel in de vingertoppen, is de geest binnen handbereik..

de hand van de kunstenaar, de hand van de vakman

de handen in actie

ze onderlijnen onze gedachten,

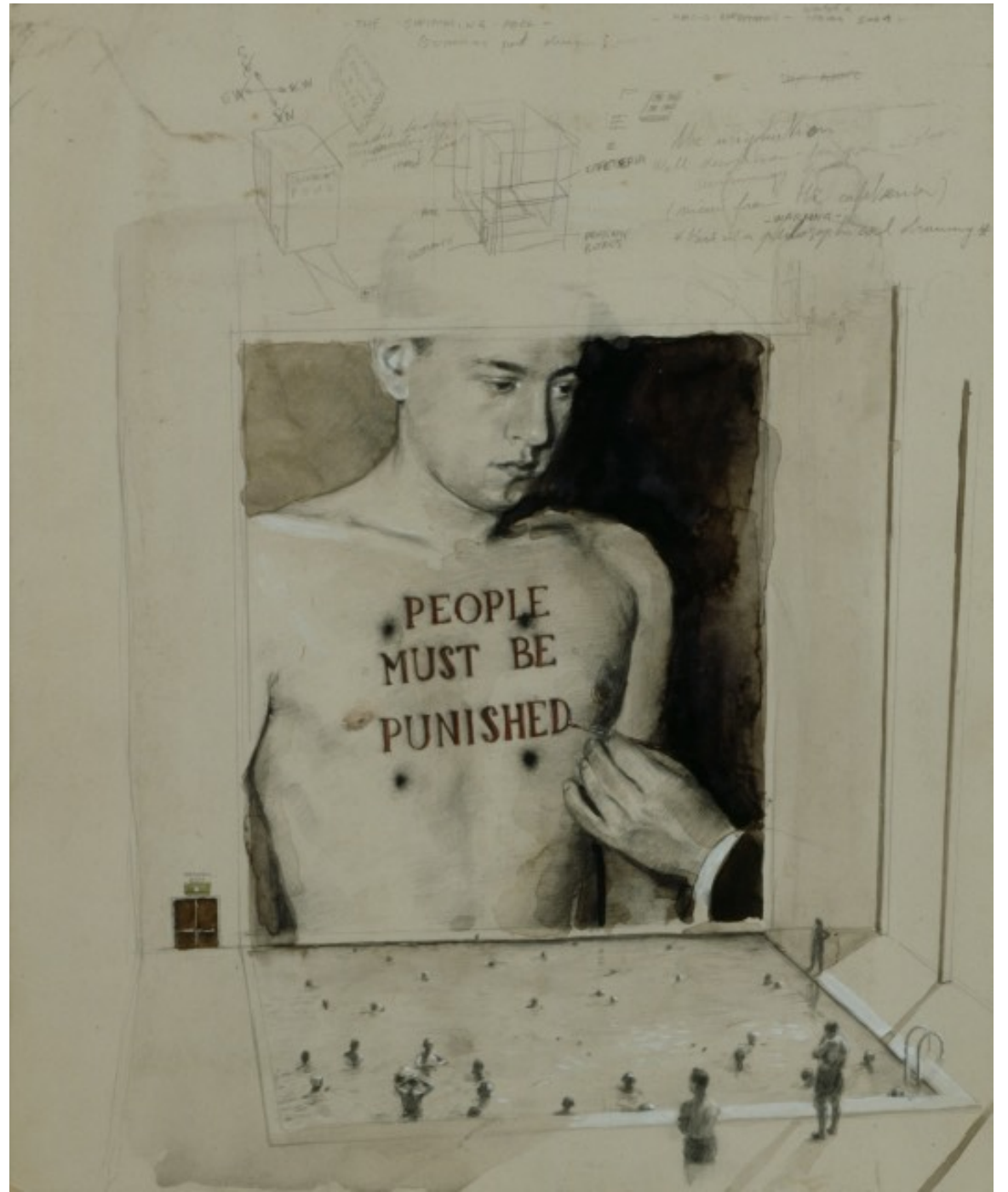
ze gebaren wat we willen zwijgen en drukken uit wat we niet gezegd krijgen...

een ode

de beelden spreken ook voor zich

de titels van de werken en de makers, vindt u onderaan

de muziek bij de diavoorstelling is het 'Impromptu opus 90 n° 4' van Franz Schubert
gespeeld door Alfred Brendel

Kimsooja - *Archive of Mind*

Kimsooja vertelt waarachtige verhalen, recht uit het hart, met de stem van haar handen.

In de interactieve installatie '*Archive of Mind*' reflecteert ze over het maken. Ze nodigt de bezoeker uit aan een lange elliptische houten tafel, die tevens dienst doet als canvas, om - met een greep uit een homp klei en met een zekere concentratie - tussen de handpalmen een bolletje te vormen. Door de repeterende handeling van het rollen van de klei tot een bol, gedurende de tijd die nodig is, wordt hun gemoedstoestand omgezet in materie en materie in leegte.

Het was een van de meest beklievende ervaringen in de expo '*Intuition*' van Axel Vervoordt, die elke deelnemer de tijd deed verliezen.

De al drogere bollen in het midden van de tafel hebben een zachtere kleur dan de de net gemaakte kleibollen aan de buitenkant. Het wordt een levend schilderij. Ook de kleihompen waar de bezoeker onnadenkend een brok uithaalde, worden sculpturen: ze visualiseren de energie en intentie van de maker.

meer info vind je [hier](#)

¹ op de zolder van het Palazzo Fortuny. tijdens de Biënnale van Venetië 2017

Onze handen ondertitelen onze ogen.

Zoals in het werk *'Home of my eyes'* van de Iraans kunstenares en filmmaker **Shirin Neshat**: 55 foto's van inwoners uit Azerbeidzjan; uiterst expressief en de ogen duidelijk de spiegel van de ziel.

Neshat liet haar Azeri poseren naar portretten van **El Greco**, gestileerd, plechtig, met verhalen gekalligrafeerd over hun zwijgende beeltenissen. Deze teksten in Farsi gaan over het moederland, gemengd met teksten van de 12de-eeuwse Iraanse dichter **Nizami Ganjavi** die in het huidige Azerbeidzjan woonde.

Neshat sprak elke geportretteerde uitgebreid over wat het betekent om je ergens thuis te voelen.

De scherpe, krachtige blik maakt de foto's tot een statement over individualiteit. Dat kun je ook interpreteren als: alleen een individu weet wat zijn culturele achtergrond voor hem of haar betekent. De handen versterken de ziel.

Antoni Muntadas, *'On translation : El Aplauso'*, 1999

Het werk van de Spaanse kunstenaar **Antoni Muntadas** *'On Translation: El Aplauso'*, van 1999, is een indrukwekkende video-installatie met 3 projecties op aangrenzende schermen.

Het drieluik - in amphitheater geplaatst - is een van zijn vroege *Translation pieces* en werd getoond in de expo *Entre/In Between* in musée Jeu de Paume in Parijs in 2014.

In het midden, een flitsende montage van gewelddadige TV-beelden van minder dan 1 seconde, regelmatig onderbroken door zwijgende stilstaande zwart-wit-beelden van gewelddadige gebeurtenissen (waaronder een paddestoel wolk na een atoombom explosie); op de twee zijanten, vanuit de aangrenzende schermen en in de richting van de beelden, zien we een massa mensen applaudisseren; fragmenten concentreren zich op de handen.

Het geluid speelt een zeer belangrijke rol, vooral omdat het opgedreven volume van het applaus een nieuwe vorm van geweld creëert voor de toeschouwer.

De kunstenaar wil aan de kaak stellen hoe de media de bevolking ongevoelig maken door entertainment, voetbalresultaten en grof dagelijks geweld naast elkaar te tonen. Door het presentatie formaat gelijk te stellen met andere informatie, verliest de kijker het gevoel voor nuance. Het publiek kijkt volgens Muntadas medeplichtig naar deze geweldssituaties via de media. "... misschien is het applaus het meest extreme gebaar van acceptatie"

Er ontstaat een schril contrast tussen de boodschap van angst en de vrolijke ontvangst van het handenklappend publiek.

Murmuri Eva Ariza - paviljoen Andorra Biënnale Venetië 2017

Niets zo sensueel als twee handen die een pot vormen in de plastische klei. **Murmuri** reflecteert over een universele taal die alle volkeren verbindt: de handgedraaide pot. Klei, de moeder aarde, plastische materie, voortdurend in verandering, de oorsprong van vormen en geluid. Ariza sluit aan bij de potterie-traditie en draait een komvorm, een van de eerste creaties van de mens overal ter wereld.

Ze vervormt de basis van de kom, de gebruiksfunctie verdwijnt en in elke kom weerklinkt een eigen klank: een 'gemuurmel' van vele stemmen. De eenvoudige vorm wordt een symbool van de verbinding tussen volkeren.

Een impressionante ruimte-vullende installatie van vorm, handwerk en geluid.

Eve Ariza vertegenwoordigde Andorra op de Biënnale van Venetië in 2017

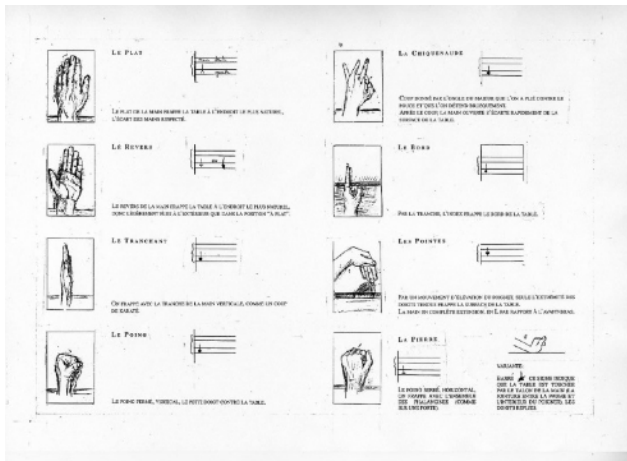
<https://youtu.be/91AVGKAMfCY>

Thierry De Mey debuteerde in 1983 als componist met de muziek (die hij samen met Peter Vermeersch schreef) voor de choreografie van **Anne Teresa De Keersmaeker** *Rosas danst Rosas*. De meeste van zijn muzikale werken componeerde De Mey ism choreografen of voor de groep Maximalist!, die hij in 1984 samen met **Peter Vermeersch, Walter Hus en Eric Sleichim** oprichtte.

De Mey maakt niet alleen muziek, maar ook dansfilms en filminstallaties en werd in elke van deze kunstdisciplines met nationale en internationale prijzen onderscheiden, oa voor zijn film *Musique de Tables*. De oorspronkelijke versie op houten schoolbankjes met een klaptafel is niet meer te vinden, maar het stuk werd een klassieker en overal ter wereld uitgevoerd. Dit zijn boeiende interpretaties: https://youtu.be/Dot2a_I0qJ4 en <https://youtu.be/C8jh4vgP9Ec>

Het centrale element in De Mey's composities is beweging. Met zijn muziek en films wil hij ritme in en door lichamen beleefd laten worden. Visuele en choreografische aspecten zijn dus even belangrijk als het uiteindelijke klankresultaat.

Musique de Tables uit 1987 is een compositie voor zes handen op drie tafels. De drie percussionisten beschikken enkel over deze tafel als instrument en dienen verschillende bewegingen met hun beide handen uit te voeren, gaande van eenvoudige handelingen zoals 'le plat' (met de binnenkant van de hand op de tafel slaan), 'le revers' (het oppervlak van de tafel raken met de buitenkant van de hand), 'le tranchant' (een soort karateslag), 'la dactylo' (parallele wrijfbewegingen met de polsen over de tafel) en 'les essuie-glaces' (wisbewegingen van de onderarmen) tot cirkelbewegingen en meer pianistische handelingen als de 'arpèges' en 'les one-finger-Pianist' (het

quasi beslaan van de toetsen van een piano met de vinger maar dan op verschillende plaatsen op de tafel).

De Mey karakteriseerde elke uit te voeren figuur met een naam en een symbool, en voegde het geheel aan symbolen als een soort legende aan de partituur toe. De variatie aan klanken die daarbij moest ontstaan, had De Mey vastgelegd in een partituur waarbij voor elke hand een soort notenbalk werd voorzien, gelijkaardig aan de pianonotatie. De posities van de handen en de bewegende figuren zijn een soort vormtaal die vergeleken kan worden met een danschoreografie. Deze compositie gaat niet alleen om de muziek, maar ook om de bewegingen die nodig zijn om de muziek te produceren.

En als er maar 1 hand is?

Paul Wittgenstein² debuteerde als concertpianist in 1913. Tijdens WOI raakte hij aan het Duitse Oostfront zijn rechterarm kwijt. Speciaal voor hem componeerde **Maurice Ravel** het "**Concerto pour la main gauche**". Na de Anschluss in 1938 mocht Wittgenstein - als afstammeling van Joodse voorouders - geen concerten meer geven. Hij vertrok naar de VS en werd in 1946 Amerikaans staatsburger. Hij werkte als muziekpedagoog en schreef *het leerboek School for the left hand* (1957).

Luister [hier](#) naar "**Concerto pour la main gauche**" van **Maurice Ravel**

Het inspireerde de Albanese kunstenaar **Anri Sala** tot het project '**Ravel Ravel Unravel**'. Hij vertelt het [hier](#) zelf.

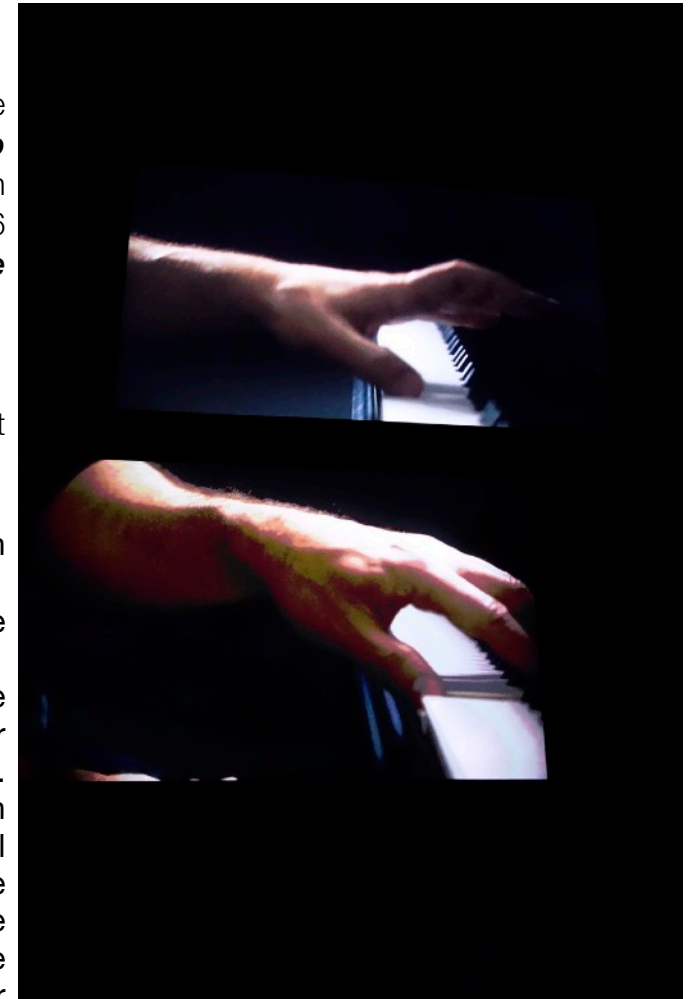
Het is een **ontleding en bewerking** van Ravels bekende **Concerto in D groot**, of beter: zijn concerto voor de linkerhand.

Sala liet het werk door twee pianisten uitvoeren. In de eerste zaal zien wij de geconcentreerde blik van de pianisten, via oormicrofoons horen we fragmenten van de muziek. Ravel-Ravel dus.

Simultaan vertoond, onthullen de twee films het verschil in interpretatie door de tijdslaps van enkele seconden. Sala's camera richtte zich ook op hun hand en de piano. In de tweede zaal twee schermen met afwisselend de spelende linkerhand en de bungelende rechterhand. Sala schoof de twee vertolkingen van het concert over

elkaar: door de verschillen in interpretatie en door de specifieke camerastandpunten wordt de beleving van dit werk ook een ruimtelijke ervaring. In de knoop raken: to ravel. In de derde zaal in twee andere films laat hij een **DJ** op het werk los. Eerst op het Concerto zelf, vervolgens op de dubbele interpretatie: met twee draaitafels, probeert zij de één zo te vertragen dat de opnamen uit de tweede zaal weer synchroon worden. Maar daardoor gaat de vertraagde opname zweven en ontstaat nieuwe muziek. Deze faseringstechniek is voor het eerst door **Steve Reich** toegepast in **Piano Phase**. Het is *Unravel* in twee betekenissen: uit elkaar halen en er het omgekeerde van maken.

² Paul Wittgenstein °1887 – 1961 arrangeerde en speelde pianostukken voor alleen de linkerhand van oa Benjamin Britten, Paul Hindemith en R. Strauss

Anri Sala, dj, 'Ravel Ravel Unravel', 2013

'*The sound of one hand clapping*' is een kōan: een vraag of statement dat gebruikt wordt in de zen-praktijk om de "grote twijfel" te provoceren en zo de progressie van een student te peilen³.

---

³ Het is ook de titel van een theatervoorstelling van Jan Fabre en van een dansvoorstelling van Wim Van de Keybus.

Mari Katayama °1987 Japan, w/w in Gunma, fotografeert zichzelf, omgeven door zelfgemaakte, met de hand genaaide body-doubles: replica's van haar unieke zelf. Geboren met een zeldzame genetische afwijking die de ledematen aantast, besloot ze op negenjarige leeftijd tot amputatie van haar benen. In 2016 bezocht Katayama het eiland Naoshima, waar ze het traditionele poppentheater **Bunraku** ontdekte. Ze fotografeerde de handen van de poppenspelers, printte ze op stof en maakte er een draagbare soft sculptuur versie van: een soort kruisbestuiving van een wezen met tentakels en onzichtbare mantel waar handen en benen in verdwijnen. In **'Shadow puppet 001'** (2016) focust ze op haar eigen hand, dat "alles kan maken door vormen en maten te veranderen"

Mari Katayama, 'Cannot turn the clock back 005, 2017

Nog even terug komen op '*La Visitazione*'

Pontormo inspireerde Bill Viola voor zijn werk '*The Greeting*'. Bij de eerste aanblik zien we een levensgroot, kleurrijk schilderij in een verticaal kader, qua beeldtaal, formaat, licht en kleur brengt het de vroeg Italiaanse schilderkunst in herinnering. Na enkele seconden zien we de figuren - drie vrouwen - in een bijzonder trage slowmotion, elkaar begroeten. Een prachtig 'tableaux vivants' waarin de we de werkelijkheid vertraagd beleven.

Het idee voor deze scene was hem ingevallen door een ontmoeting op straat vanuit zijn wagen aan een stoplicht. Viola wilde met dit werk de essentie van een sociale ontmoeting blootleggen: twee vrouwen zijn in gesprek verwickeld; een derde vrouw komt er bij en er wordt een sociale dynamiek op gang gebracht. Viola toont de wisselende emoties van blijdschap, maar ook het onbehagen dat hier mee gepaard gaat. Door deze uiterst trage slowmotion worden geleidelijk gevoelslagen blootgelegd die anders onopgemerkt blijven.

La Visitazione van Pontormo vertelt over de ontmoeting tussen Maria en haar nicht Elisabeth, die elkaar vertellen over hun zwangerschap. Met deze hedendaagse aankondiging van een nieuw leven, vinden we overeenkomsten met andere werken van Viola waar de 'condition humain' een belangrijk thema is.

Door de trage beweging in de projectie, kijken we langzamer en scherper; het maakt de toeschouwer bewust van het opbod aan beelden en de consumptie van beeldende informatie.

Ik groet u tot volgende

De afbeeldingen

1. Omslag foto: Ellen Altfest 'The Hand', 2011, olie op doek, ° 8,5 x14,25 cm © Ellen Altfest
2. Jacopo Carucci, detto il Pontormo 'La Visitazione', 1528-29, olio su tavola, 202x156cm Pieve San Michele Archangelo a Carmignano, Cortona, Italia
3. onbekende Italiaanse meester, 16de eeuw
4. La Main d'Ingres tenant un crayon, 1841 Jacques-Edouard Gatteaux © Collections de l'École nationale supérieure des beaux-arts. Photo. Thierry Ollivier

Michael Borremans 'People must be punished'
5. 'Vitrine du gantier,' Maison de l'outil et de la pensée ouvrière
6. Kimsooja 'Archive of Mind', interactieve performatieve installatie, Palazzo Fortuny, Venetie 2017
7. Shirin Neshat 'Home of my eyes', 2015 serie 55 foto's met inkt inscripties
8. Antoni Muntadas, 'On translation : El Aplauso', 1999, audio/video-installatie
9. Murmuri Eva Ariza - paviljoen Andorra Biennale Venetië 2017
10. Main droite de danseuse balinaise, Anonyme Moulage © Collections de l'École nationale supérieure des beaux-arts, Dist RMN-Grand Palais / Images Beaux-Arts de Paris
11. Thierry de Mey, 'Musique de Tables' 1987

Michael Borremans,
12. Anri Sala, projet 'Ravel Ravel Unravel' 2013
13. Anri Sala, project 'Ravel Ravel Unravel' 2013, dj
14. Mari Katayama, Shadow puppet 001 (2016) C-print - detail

Mari Katayama, 'Cannot turn the clock back 005, 2017 C-print
15. Bill Viola 'The Greeting' <https://youtu.be/Dg0lyGUVXaQ>

